

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА
FACULTY OF PHILOSOPHY BANJA LUKA
Булевар војводе Петра Бојовића бр. 1а, Бања Лука
телефон: 051/322-780, 322-790, 323-080, 323-530
e-mail: fil.fakultet@blic.net

Број: 07/3.1305-1/14
Дана: 02.07.2014. године

На основу члана 71. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, број 73/10, 104/11, 84/12 и 108/13) Наставно-научно вијеће Факултета, на сједници одржаној 02.07.2014. године донијело је следећу

О Д Л У К У

о усвајању Извјештаја комисије за оцјену докторске дисертације

1.

Усваја се Извјештај комисије за оцјену докторске дисертације кандидаткиње мр Тамаре Стојановић Ђорђевић, под насловом «ШКОЛА – ФАКТОР ОСТВАРИВАЊА НАЦИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ ВРЕДНОСТИ».

2.

Ментор код израде докторске дисертације био је др Миле Илић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци.

3.

Саставни дио ове Одлуке је извјештај Комисије за оцјену докторске дисертације.

4.

Ова Одлука ступа на снагу даном доношења.

Достављено:

1. Именованом
2. Сенату
3. Рачуноводству
4. У досије

ДЕКАН

Проф. др Драго Бранковић

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ:

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци на сједници одржаној 05.06.2014. године донијело је Рјешење (бр. 07/3-1120-2/14) којим је именовало Комисију за оцјену докторске дисертације „ШКОЛА-ФАКТОР ОСТВАРИВАЊА НАЦИОНАЛНИХ И ГЛОБАЛНИХ ВРЕДНОСТИ“ кандидаткиње мр Тамаре Стојановић Ђорђевић.

Комисија је радила у саставу:

1. проф. др Миле Илић, редовни професор за уже научне области Дидактика, Општа педагогија (предмети Школска педагогија, Породична педагогија) и Методика разредне наставе на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци.
2. проф. др Саит Качапор, редовни професор за ужу научну област Школска педагогија на Педагошком факултету Универзитета у Сарајеву, члан и
3. проф. др Драго Бранковић, редовни професор за ужу научну област Општа педагогија на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, члан.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Докторска дисертација мр Тамаре Стојановић Ђорђевић под насловом „Школа-фактор остваривања националних и глобалних вредности“ написана је на укупно 276 страница текста нормалног прореда.

У структури дисертације је 9 сљедећих поглавља:

1. Актуелност теме (5-8. странице),
2. Теоријске основе (9-76. странице),
3. Емпиријски приступ проблему (77-98. странице),
4. Интерпретација резултата истраживања (99-209. странице),
5. Закључна разматрања и предлози (210-220. странице),
6. Резиме (221-222. странице),
7. Summary (223-224. странице),
8. Прилози (225-261. странице) и
9. Литература (262-276. странице).

Четири поглавља (прво, пето, шесто и седмо) су интегрална. У другом поглављу је шест потпоглавља, од којих су структурирана у по три садржајно-логичке цјелине, а један у четири дијела. Треће поглавље садржи 12 потпоглавља, од којих већина има 2-6 дијелова. У четвртном поглављу је 8 потпоглавља, а осмо поглавље садржи 7 потпоглавља.

Послије апострофирања актуелности изучавања улоге школе у његовању националних и глобалних вриједности (у првом поглављу), у другом поглављу подробно су расвјетљавана теоријска проучавања. Прецизно су дефинисане вриједности и дат је њихов историјски преглед, као и социолошка и правна утемељења. Њихово усвајање разматрано је у оквиру процеса социјализације и моралног формирања личности. Приказана је позиција и очекивана мисија школе у укупном васпитању и образовању и посебно у остваривању националних и глобалних вриједности.

Треће поглавље садржи приказе и аргументована образложења релевантних компоненти методолошког концепта емпиријског истраживања националних и глобалних вриједности у структури васпитно-образовног процеса у основној и средњој школи у Србији.

Четврто поглавље структурирано је у 8 релативно издвојених и функционално повезаних цјелина у оквиру којих су прегледно приказани и коректно интерпретирани резултати емпиријске верификације посебних хипотеза.

У петом поглављу синтетизовани су закључци цјелокупног проучавања и емпиријског истраживања теме дисертације и истакнути су приједлози за потпуније усвајање и његовање националних и глобалних вриједности у основном и средњем васпитању и образовању.

У списку литературе је 208 библиографских јединица – ауторских дјела које је кандидаткиња цитирала, на које се позивала или које је консултовала. Кориштен је и 31 нормативно-правни документ (законски пропис, декларација, конвенција...), а цитирани су и садржаји са 22 web-странице.

Основни текст докторске дисертације (не рачунајући прилоге) прожима и обogaђује 112 прегледних табела у којима су наведени показатељи о идентификованим националним и глобалним вриједностима чијем остваривању доприноси у одређеној мјери савремена школа. Кључни истраживачки налази предочени су и на 24 графикана.

Докторској дисертацији приложена су тумачења 62 коришћена појма у посебном документу и седам инструмената истраживања (упитника, протокола, теста...).

Обим, структура докторске дисертације и цитирана научна и стручна литература прикладни су друштвеном и научном значају и комплексности изучавања заступљености националних и глобалних вриједности у програмима, уџбеницима и васпитно-образовној дјелатности основне и средње школе.

2. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Усвајање и његовање националних и глобалних вриједности у основној и средњој школи у друштвима у транзицији какво је наше и у постиндустријској цивилизацији у међузависном свијету актуелан је, друштвено, научно и педагошки релевантан, сложен и недовољно истражен процес и проблем. У образложењу актуелности теме у докторској дисертацији, с правом, је наглашено да су према подацима UNESCO-овог Међународног института за планирање образовања (*International Institute for Educational planning*) из Париза, на промјене националних и

међународних образовних политика од седамдесетих година двадесетог вијека највише утицали брзи научни и технолошки развој, несразмјеран пораст становништва, посебно у неразвијеном дијелу свијета, привредна несигурност, дерегулација друштвеног сектора и промијењена улога државе. Последњих неколико година тим се трендовима придружило низ нових појава међу којима се најчешће спомињу:

- а) глобално ширење слободног тржишта, које води тјешњој привредној и финансијској интеграцији,
- б) све шире прихватање заједничке основе за решавања горућих проблема човјечанства, што потврђују завршни документи свјетских скупова који су одржани од 1990. до данас: Њујорк (о дјечи), Рио де Женеиро (о околини), Копенхаген (о друштвеном развоју), Каиро (о становништву) и Истамбул (о стабилности),
- в) јачање супра-националних групација, као што је Европска Унија, које ограничавају државни монопол над појединцем, друштвом и развојем,
- г) проширење јаза између богатих и сиромашних на националном и међународном нивоу, те појаве унутарнационалних и међунационалних сукоба.

Већина наведених појава данас се најчешће подводи под појам *глобализације* којим се, у најопштијем смислу, означава низ међусобно повезаних промјена усмјерених на уређивање свијета као цјелине. Због сложености тих промјена и далекосежности последица које оне носе, у друштвеним наукама се појам глобализације разматра из аспеката различитих дисциплина и критичких позиција, што има снажан утицај и на појаву нових теоријских парадигми и практичних решења у подручју васпитања и образовања. Промишљање смисла, циљева, задатака, садржаја, стратегија и метода васпитања и образовања у међународном контексту, тј. посматрање из аспекта потреба света као целине, а не само из аспекта потреба поједине регије или државе, или пак поједине школе или ученика, највећим је дијелом посљедица утицаја глобализације у низу виталних сектора живота.

Незаобилазна питања у приступу теми докторске дисертације била су: који су наши национални интереси и која је улога васпитања и образовања, односно школе као оличења институционалног васпитања и образовања те да ли критеријуме за процјену наших националних вриједности извести из универзалних људских вриједности, као што су: цјеловитост територије; неговање свог језика; неговање своје традиције, културе и обичаја, заштита достојанства човјека, развијање моралних и етичких вриједности, неговање и стално развијање позитивног односа према раду, култури рада и заштити природних ресурса итд.

У први план су постављене националне вриједности највишег реда као што су: демографска кретања, питања везана за васпитање и образовање, заштита језика, традиције, вјерске посебности, умјетничке вриједности, научна достигнућа и даљи научни напредак, економски развој, социјалне вриједности, заштита здравља, територијалне целовитости и животне средине, био-технолошке мјере, развој технике и технологије и др. Није запостављено разматрање међузависности васпитања на научним основама и на вриједносном наслеђу православља, уз пуно уважавање националних и вјерских посебности припадника других националних вјерских и етничких групација.

Ослањајући се на суштинска схватања и класификације вриједности које су изразили страни и наши научници (Rokeach, 1993; Allport, 1961; Олпорт-Вернон-Линдзи, 1960; Мимица, Богдановић, 1967; Павловић, 2009; Пантић, 1981; Рот, 1980;

Ајдуковић, 1989; Пантић, 1981; Марковић, 2010...) и на основу проучавања бројних интердисциплинарних (филозофско-етичких, социолошко-аксиолошких, економско-правних и педагошко-психолошких) извора, кандидаткиња је сходно фокусираној теми дисертације подијелила вриједности на националне и глобалне. Националне вриједности сврстала је у сљедеће категорије:

- а) очување државног суверенитета територијалне цјеловитости земље;
- б) међународни положај Републике Србије;
- в) уставност и законитост;
- г) национални идентитет грађана Србије;
- д) природни ресурси;
- ђ) економска стабилност Републике Србије;
- е) заштита и безбедност грађана;
- ж) наука, култура, умјетност, образовање и спорт.

Глобалне (опште, планетарне, универзалне, људске) вриједности разврстане су у категорије:

- а) глобалне вриједности општег карактера;
- б) глобалне вриједности регулисане међународним уговорима;
- в) културно-историјски споменици у Републици Србији који имају посебну националну вриједност, али су заштићени као добра свјетске баштине, те тиме представљају истовремено и глобалне вриједности;
- г) споменици културе од непроцјењиве вриједности који су на листи „чекања“ проглашења за глобалне вриједности;
- д) паркови и резервати који имају непроцјењиву националну, али и глобалну вриједност.

У оквиру тих категорија у дисертацији разврстано је од пет до неколико десетина појединачних вриједности.

Посебно мјесто у проучавању имали су културно и умјетничко благо као националне и глобалне вриједности (српски језик, православна вјера, заједничка историја и традиција).

Наведене националне и глобалне вриједности представљају окосницу избора садржаја, облика и система васпитно-образовног рада у основној и средњој школи, те их је било научно и друштвено релевантно проучавати у докторској дисертацији у циљу стицања потпунијих сазнања о потребама и могућностима унапређивања усвајања и очувања таквих вриједности у свијести дјеце и младих.

У распонима интердисциплинарних научних расвјетљавања у дисертацији наведене националне и глобалне вриједности успјешно су разматране у фокусима социолошко-правних утемељења социјализацијских процеса, као и процеса моралног формирања и васпитања личности ученика.

Респектујући сазнања познатих аутора (Пастуловић, 1999; Јурић-Мрша-Бељан, 2009; Качапор, 2010; Кулић, 2011; Илић-Николић-Јовановић, 2012; Бајанин, 1990; Сузић, 1999; Ненадић, 1997; Пољак, 1988; Вилотијевић, 2000; Илић, 2010; 2012), кандидаткиња је идентификовала отворена питања остваривања националних и глобалних вриједности у школи – кључној институцији васпитања и образовања, интернализације и очувања наведених вриједности на локалном, државном, регионалном, континенталном и свјетском нивоу, те апострофирала потребе и могућности побољшавања програма, уџбеника, наставног и ваннаставног рада у основној школи потпунијим заступањем и његовањем националних и општељудских вриједности.

Прије ове докторске дисертације није било цјеловитог (монографског) теоријског проучавања и емпиријског истраживања улоге школе у остваривању

националних и глобалних вриједности. Но, поједине националне вриједности и парцијална питања њиховог његовања у друштву и школи разматрали су поједини научници током задња три вијека и у наше вријеме. Поједина питања националног и патриотског васпитања разматрана су у прошлости у теоријским и инструктивним дјелима Доситеја Обрадовића („Совјети здравога разума“), Сретена Ацића („О српској националној школи“), Ђорђа Натошевића („Зашто наш народ у Аустрији пропада“), Светозара Марковића („Како су нас васпитавали“), Милана Шевића („Шта може васпитање“) и других, на која су дати сажети конструктивно-критички осврти у овој дисертацији.

Током друге половине прошлог (XX) вијека многи педагози писали су о моралном васпитању ученика у школи, о васпитању патриотизма и националне свијести. У дисертацији су наведена тематски тангентна проучавања аспеката васпитања за патриотизам (Јован Ђорђевић „Различити методолошки приступи у проучавању проблема моралног васпитања“), васпитања за очување и његовање националних и глобалних вриједности (Никола Поткоњак „Остваривање васпитне улоге школе“) и педагошких учења моралног васпитања (Владета Тешић „Морално васпитање у школама Србије 1830-1878“). Идеје у тим дјелима олакшале су употпуњавање концепта теоријског заснивања проучавања националних и глобалних вриједности у школском контексту у оквиру ове дисертације.

Појединим питањима националног и интелектуалног васпитања у условима глобализације на почетку (XXI) вијека бавили су се познати атори чија дјела су наведена у овој дисертацији (стр. 74-75).

- Илић, М., (2010), Национално и интеркултурно васпитање у вријеме глобализације, Зборник радова са научног скупа Могућност националног васпитања у време глобализације, Врање: Учитељски факултет;
- Николић, Р. Стојановић, С., (2010), Национално васпитање у процесу глобализације посматрано кроз европску димензију образовања, Могућност националног васпитања у време глобализације, Учитељски факултет, Врање;
- Богојевић, С., (2003), Манипулација и васпитање, у: Педагошки разговори – Зборник радова, Бања Лука, Друштво педагога Републике Српске;
- Смиљковић, С., (2010), Образовно-васпитни процеси и поштовање националне културе у условима глобализације, Могућност националног васпитања у време глобализације, Учитељски факултет, Врање;
- Сузић, Н., (1999), Васпитање у условима промјена. У зборнику: Педагошка реформа школе. Београд – Москва.
- Сузић, Н., (2010), Глобално на супрот националном васпитању: лажна дилема, Могућност националног васпитања у време глобализације, Учитељски факултет, Врање;
- Јовановић, Б., (2011), Улога школе у развијању националних и проевропских вредности, Зборник са међународног научног скупа, Педагошки факултет, Јагодина.

Осим тих прилога, у докторској дисертацији директно или индиректно кориштени су и радови Зорана Аврамовића (наведени 1-8. у списку литературе). Систематично и студиозно теоријско заснивање методолошког концепта цјеловитијег проучавања и емпиријског истраживања улоге школе у остваривању националних и глобалних вриједности ослоњено је на бројне научно провјерене ауторске радове у којима су разматрана поједина питања патриотског и интеркултуралног васпитања дјецe и младих у прошлом времену и посебно у вријеме глобализације, чиме је успјешно надомјештено непостојање претходних

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

У току теоријског проучавања у оквиру докторске дисертације утврђено је да се у основним и средњим школама у Републици Србији недовољно изучавају националне и глобалне вриједности. Посебно је мало емпиријских истраживања о степену усвојености наставних садржаја везаних за националне и глобалне вриједности. Зато је кандидаткиња одлучила да спроведе шире систематско неекспериментално истраживање и утврди да ли су, и у којој мјери, запостављене националне и глобалне вриједности у наставном процесу у основним и средњим школама.

Проблем истраживања биле су савремена основна и средња школа у Републици Србији – фактори усвајања и остваривања националних и глобалних вриједности.

Предмет истраживања је омеђен само на одређене групације националних и глобалних вриједности. Утврђени су показатељи процјена испитаника (ученика и наставника) о томе у којој мјери се изучавају националне и глобалне вриједности. У оквиру предмета истраживања извршена је провјера знања ученика првог разреда средњих школа, примјеном *теста знања*. Коначно, од испитаника, ученика основних и средњих школа, формиране су фокус групе у којима су вођени неформални разговори у циљу упознавања знања, мишљења и процјена о наведеним глобалним и националним вриједностима.

Проучавање теме ове докторске дисертације има изузетан *друштвени значај*. Наиме, наше друштво је у транзицији, па самим тим у стању сталног прихватања новина које се намећу у складу с тим промјенама а у циљу уласка у Европску Унију и европски образовни простор. У том процесу који захвата и друга друштва у Европи и Свијету, не смију се у процесу васпитања и образовања занемарити глобалне вриједности, али ни оне националне вриједности које традиционално обиљежавају наш народ, његову културу и традицију. Зато цјеловитије проучавање националних и глобалних вриједности добија на значају, јер се једино његовањем националних вриједности у процесу васпитања и образовања могу сачувати традиционалне посебности нашег народа. У оквиру дисертације су проучена и емпиријски истражена најбитнија питања и проблеме везане за остваривање националних и глобалних вриједности у процесу институционалног васпитања и образовања – чиме је указано на позитивне и негативне стране остваривања глобалних и националних вриједности у школском васпитању и образовању.

Докторска дисертација има и посебан *педагошки значај*. У нашој школи су се, одувijek, изучавале битне националне и глобалне вриједности. Не запостављати то поље у тренутку брзих промјена у школи, посебно у области наставних планова и програма (*curriculum*), има изузетну педагошку важност, поготово што се овом темом, до сада, бавио релативно мали број педагога. Питање вриједности је више проучавано као феномен у филозофији, посебно у етици и аксиологији, у социологији и психологији, док је у педагогији мало проучавано. Оваква и слична проучавања могу допринијети да се укаже на педагошке основе његовања националних и глобалних вриједности у процесу институционалног васпитања и образовања, на дидактичке и методичке могућности конкретног рада у настави, те на потребу сталног унапређивања те активности.

Циљ емпиријског истраживања био је утврдити да ли наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим дидактичким материјалима представљају

сигурну основу за остваривање националних и глобалних вриједности. Исто тако, циљ истраживања био је да се изврши испитивање процена испитаника о томе какав приступ имају наставници према остваривању националних и глобалних вриједности.

Циљ истраживања био је и испитивање знања ученика о националним и глобалним вриједностима. Презентацијом резултата истраживања дат је допринос унапређивању васпитно-образовне праксе школе у уочавању, дефинисању, програмирању, планирању и реализацији остваривања националних и глобалних вриједности.

Наведени циљ конкретизован је у *задатке истраживања*:

1. Извршити анализу наставних планова и програма и уџбеника, приручника и осталог дидактичког материјала за основну и средњу школу и уочити степен заступљености националних и глобалних вриједности.
2. Систематским неексперименталним посматрањем тока наставног процеса уочити најбитније појединости везане за остваривање националних и глобалних вриједности.
3. Испитати процјене испитаника о степену изучавања најбитнијих националних вриједности у основним и средњим школама.
4. Идентификовати показатеље о стеченим знањима, степену усвојености вјештина, навика и формираних способности кориштења појмова везаним за националне и глобалне вриједности код ученика основних и средњих школа.
5. Установити процјене испитаника о томе у којој се мјери, у основним и средњим школама, изучавају вриједности које имају и национални и глобални значај.
6. Утврдити процјене испитаника о томе на којем нивоу васпитања и образовања се најзначајније усвајају знања о националним и глобалним вриједностима.
7. Испитати процјене испитаника о томе из којих извора се најпоузданије могу усвајати знања о националним и глобалним вриједностима.
8. Идентификовати приједлоге испитаника о томе шта би требало мијењати у школском раду како би се интензивније остваривале националне и глобалне вриједности у процесу институционалног васпитања и образовања у Србији.

Комплементарно циљу истраживања, постављена је *генерална хипотеза*: наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим материјалима не представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вриједности. Наставници основних и средњих школа немају адекватан однос према тим наставним садржајима, што резултира slabим знањима ученика о националним и глобалним вриједностима.

Та хипотеза, аналогно задацима истраживања операционализована је у *посебне хипотезе*:

1. Анализом наставних планова и програма и уџбеника, приручника и осталог дидактичког материјала за основну и средњу школу, може се уочити недовољна заступљеност националних и глобалних вриједности.
2. Систематским неексперименталним посматрањем тока наставног процеса могу се уочити најбитније појединости везане за остваривање националних и глобалних вриједности.
3. Према процјенама испитаника бројне националне вриједности се у недовољној мери изучавају у основним и средњим школама у Републици Србији.
4. Ученици основних и средњих школа не показују висок степен усвојености знања, вјештина, навика и способности служења појмовима везаним за националне и глобалне вриједности.

5. Бројне вриједности које имају и национални и глобални значај се у недовољној мјери изучавају у процесу институционалног васпитања и образовања.

6. Постоје значајне разлике у процјенама испитаника о томе на ком нивоу васпитања и образовања се значајније усвајају знања о националним и глобалним вриједностима.

7. Постоје значајне разлике у процјенама испитаника о томе из којих извора се најпоузданије могу усвајати знања о националним и глобалним вриједностима.

8. Међу испитаницима различитих категорија постоје значајне разлике у погледу процјене мера које би требало предузимати како би се интензивније остваривале националне и глобалне вриједности у процесу институционалног васпитања и образовања.

У докторској дисертацији прецизно су одређене независне варијабле. Независне варијабле су:

- школе (основне и средње, односно млађи и старији разреди),
- статус испитаника (ученици и наставници),
- пол испитаника (мушки и женски),
- мјеста у којима се школе (испитаници) налазе,
- успјех у учењу ученика (свих пет категорија: одлични, врло добри, добри, довољни и недовољни),
- радни стаж наставника (разврстаних у четири групације: до 10 година, 11-20 година, 21-30 година и 31-40 година),
- струке наставника (разврстане у три категорије: друштвена група предмета, природна група предмета и спортско-умјетничка група предмета),
 - за интервјуисане саговорнике: пол, школска спрема, друштвено-политички положај, професионална функција итд.

Зависне варијабле су:

- степен остваривања (изучавања) најбитнијих националних вриједности у основним и средњим школама,
- степен изучавања најбитнијих глобалних вриједности у основним и средњим школама,
- степен изучавања вриједности које имају и национални и глобални значај,
- заступљеност националних и глобалних вриједности у изворима који су доступни наставницима и ученицима,
- усвојеност знања, вјештина, навика и формираних способности оперисања појмовима везаним за националне и глобалне вриједности,
- мијењање система институционалног (школског) васпитања и образовања у циљу интензивнијег остваривања националних и глобалних вриједности.

Избор *метода истраживања* је условљен екстензитетом и интензитетом предмета истраживања, циљем и задацима истраживања, те изворима теоријског и емпиријског сазнања. Значај и врста овог истраживања условљавају коришћење више различитих истраживачких метода, и то: методу теоријске анализе, дескриптивну методу, каузалну методу и Sarvey методу. Наведене методе имају подједнако значење за ово истраживање. Њиховом примјеном олакшано је прихватање или одбацивање постављених хипотеза.

Као извори који су пружили корисну грађу за *методу теоријске анализе* коришћене су: педагошке публикације, монографије, уџбеници и приручници, општа и стручна педагошка литература, научна дела, научни чланци и расправе итд. Метода теоријске анализе у овом истраживању је коришћена и при одређивању и изради теоријског оквира истраживања, односно код уопштавања и систематизације теоријског оквира

истраживања, затим при постављању хипотеза, те при анализи и интерпретацији резултата овог, али и ранијих истраживања. Конкретније речено, овом методом је анализиран теоријски оквир који се односи на квалитет наставе и усвојености знања о националним и глобалним вриједностима, резултате и домете истраживања у овој области.

Дескрипција схваћена као научна метода обухватала је прикупљање, обраду и презентацију података, њихову интерпретацију, извођење закључака, укључујући и указивање на то како би се на основу тих резултата могла или требала усавршити васпитно-образовна пракса. У овом истраживању дескриптивном методом описане су појаве везане за међузависност квалитета наставе и степена усвојености знања о националним и глобалним вриједностима.

С обзиром да потпуније упознавање законитости везаних за педагошке појаве захтијева, не само дескрипцију, него и истраживање узрочно-последичне повезаности педагошких појава или карактеристика унутар педагошких појава, ово истраживање није остало искључиво на дескрипцију, већ је примењивана и каузална метода.

Каузална метода у овом истраживању представљала је скуп научно-истраживачких поступака помоћу којих су установљаване узрочно-последичне везе између педагошких појава. У овом истраживању избор ове методе је био условљен потребом да се испита међузависност квалитета наставе и квалитета усвојености знања из области националних и глобалних вриједности.

Централно мјесто у емпиријском истраживању имао је Sarvey метод. Помоћу ове методе остварен је прегледан увид (Sarvey) у различита својства популације као што су нпр: знања, процјене, мишљења, увјерења или интереси испитаника, те је била погодан оквир за коришћење различитих техника, међу којима су биле: анкетање, интервјуисање, тестирање и скалирање, односно инструмената: упитник, протокол интервјуа, тест и скала судова.

У истраживању су прикупљене процјене испитаника (ученика и наставника) о техникама анкетања, скалирања и интервјуисања. Зато је Sarvey метод био погодан за испитивање процјена ученика и наставника о међузависности квалитета наставе и квалитета усвојености знања ученика о националним и глобалним вриједностима.

У оквиру примјене претходно наведених метода кориштене су и одговарајуће *технике истраживања* којима су прикупљени показатељи процјене ученика и наставника о испитиваним педагошким појавама. Коришћене сљедеће технике: анкетање, скалирање, тестирање, систематско неекспериментално посматрање група, есеј и статистичке технике обраде прикупљених података. Тематски прикладна примјена тих техника у дисертацији је аргументовано образложена.

У циљу реализације постављеног циља и задатака истраживања примијењени су *сљедећи мјерни инструменти*: упитници и скале процјене, протокол систематског неексперименталног посматрања наставног процеса, водич за модераторе у фокус групи, протокол интервјуа, есеј и тест информисаности о националним и глобалним вриједностима. Упитници, скале процјене и тест баждарени су након пробне примјене и ајтем анализе. Примјера ради, скале процјене националних и глобалних вриједности има алфа коефицијент 0,665 на цијелом узорку, што је задовољавајући ниво интерне конзистенције.

У територијалном смислу популација истраживања се налази у тзв. „Средишњој“, или „Централној“ Србији, гдје има укупно 17 округа: (Мачвански, Колубарски, Подунавски, Браничевски, Шумадијски, Поморавски, Борски, Зајечарски, Златарски, Моравички, Рашки, Расински, Нишавски, Топлички,

Пиротски, Јабланички и Пчињски).

Из ове територије је издвојен *хотимични узорак*, од 17.64% испитаника укупне површине „Средишње Србије“. То су три округа: Рашка, Шумадијска и Нишавска. Узорак ученика основне школе је одабран из популације 93.440 ученика основне школе у назначена три региона, што чини 16,24% ученика основне школе у Србији. Узорак ученика средње школе одабран је од 49.381 ученика из назначених три региона, што чини 18,60% укупног броја ученика средње школе у Србији. Одабрани узорак одражава вјерну територијалну и демографску слику „Централне Србије“, као и адекватан дио укупног броја ученика, те се добијени резултати могу сматрати поузданим за цијело то подручје. У свим школама се настава изводи према истим наставним плановима и програмима, на српском као службеном и националном језику, уз коришћење службеног писма – ћирилице.

Из укупне популације ученика узорком је обухваћено 353, односно 172 ученика основних и 181 ученика средњих школа.

Популација обухвата 9.299 основношколских и 4.720 средњошколских наставника на подручјима три наведена округа. Узорком је обухваћено 180 наставника основних и средњих школа-

На основу проучавања бројних извора из области филозофије, социологије, педагогије, економије, права и других релевантних извора, извршен је избор и направљен попис националних вриједности, разврстаних у 8 категорија.

Глобалне вриједности разврстане су у 5 категорија.

Статистичка обрада података вршена је коришћењем компјутерског програма СПСС верзија 17.0 из 2008. године (IBM SPSS Statistics Professional Edition), као и непосредним израчунавањем неких (једноставнијих) статистички показатеља (фреквенција, процената, h_i квадрата X^2 , коефицијента контингенције – C и Спирмановог коефицијента ранг корелације).

Приликом обраде резултата истраживања примјена статистичких поступака увелико је допринијела квалитативној и квантитативној анализи великог броја података који су добијени у току самог истраживања. Сви резултати и истраживања изражени у фреквенцијама приказивани су табеларно и графиконима, те су јасније и сликовитије, прегледније и увјерљиве интерпретације и генерализације емпиријских налаза о програмској заступљености и степену усвојености националних и глобалних вриједности у васпитно-образовном процесу у основној и средњој школи.

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Резултати теоријско-компаративног проучавања и садржајно-проблемски прикладног емпиријског истраживања прегледно су приказани и компетентно интерпретирани у оквиру осам повезаних дијелова докторске дисертације у оквиру којих су утврђена нова научна сазнања о улози основне и средње школе у упознавању, усвајању и његовању националних и глобалних вриједности. Овдје, илустрације ради, наводимо само неке резултате научноистраживачког рада презентоване у докторској дисертацији.

Увидом у савремену педагошку (и ширу) литературу и периодику установљено је да је питање остваривања националних вриједности било стално актуелно, али су та питања много више покретана у периоду прије Другог свјетског рата, него послје њега и да су та питања поново актуелизована деведесетих година прошлог вијека и да су сада, у периоду нагле глобализације, све актуелнија.

Утврђено је да је школа и даље главна институција система васпитања и образовања која мора доживљавати модернизацију и трансформацију, јер је то претпоставка

цјелокупног друштвено-економског развоја Србије. Процес модернизације и осавремењавања образовања у Србији треба да обухвати његово позиционирање међу факторе техничко-технолошког, социјално-економског и индивидуалног развоја, али и његовања националних вриједности које морају остати саставни дио школског курикулума. Исто тако, ти курикулуми морају обухватити и глобалне вриједности чиме се Србија, односно систем образовања и васпитања у Србији, равноправно увршћује у миље система васпитања и образовања Европе и света, односно оцртава нова улога школе у процесу глобализације.

Анализа програма одређених наставних предмета у основној и средњој школи је омогућила закључак да су бројне националне вриједности запостављене, а да се и оне вриједности које су обухваћене наставним плановима и програмима недовољно и неадекватно изучавају.

Анализом наставних планова и програма, као и анализом уџбеника за осми разред основне школе и први разред гимназије – општи смјер, утврђено је да су бројне вриједности које имају националну, глобалну, или и националну и глобалну вриједност заступљене, али још у недовољној мјери. Већина вриједности обухвате узорком истраживања нису предмет проучавања у осмом разреду основне, нити у првом разреду средње школе. Тиме је потврђена посебна хипотеза да анализом наставних планова и програма и уџбеника, приручника и осталог дидактичког материјала за основну и средњу школу се може уочити недовољна заступљеност и националних и глобалних вриједности. У докторској дисертацији је истакнуто да наставник као непосредни креатор и реализатор наставног процеса, може у оквиру различитих наставних садржаја организовати упознавање и усвајање националних и глобалних вриједности.

Систематским неексперименталним посматрањем установљено је да неке националне вриједности нису уједначено прихватљиве за све испитанике, односно да национална, етничка и вјерска припадност имају утицаја на схватање и прихватање одређених појава као националних вриједности. Тако, на примјер, у Новом Пазару је израженији позитиван однос према припадности региону него Републици Србији. Па ипак, уочљиво је да национална и вјерска припадност нема утицаја на избор националних вриједности. Тако, на примјер, када су у питању локални спортски тимови њихови љубитељи су готово сви посматрани испитаници. Исто тако, када су у питању неки национални спортисти (Новак Ђоковић, кошаркаши, одбојкаши, репрезентације у свим спортовима) сви посматрани испитаници се одредјељују за исте националне вриједности.

Скалама процјене (Ликертовог типа) идентификован је степен остваривања 20 најбитнијих националних вриједности. Испитаници (ученици и наставници) процјењивали су степен остваривања националних вриједности, исказивали своје ставове и мишљења у слободно вођеним разговорима. Добијени резултати статистички су обрађени пондерисањем процјене, рангирањем теме добијене су рејтинг листе. Рејтинг листа *прве групе* изгледа овако:

а) Националне вриједности које се интензивније изучавају:

- Српски језик и српска књижевност и
- Српско писмо – ћирилица.

б) Националне вриједности које се изучавају мало или се не уче:

- Суверенитет Републике Србије,
- Независност Републике Србије,
- Безбједност Републике Србије,
- Територијална цјеловитост Републике Србије,
- Остваривање слобода и права грађана Републике Србије,

- Међународни односи и положај Републике Србије,
- Уставност и законитост Републике Србије,
- Систем унутрашње самоуправе у Републици Србији.

Различите категорије испитаника различито су процјењивале степен реализације националних вриједности. Коначна рејтинг листа *друге групе* изгледа овако:

а) Националне вриједности које се интензивније изучавају:

- Пресудни историјски догађаји,
- Српска православна црква и друге вјерске заједнице у Србији,
- Српски национални јунаци и хероји.

б) Националне вриједности које се изучавају мало или се не уче:

- Национални идентитет,
- Однос према националним мањинама и другим етничким групацијама,
- Однос према Србима ван границе Србије,
- Култура и заштита културних добара,
- Културно – историјски споменици,
- Допринос спорта националној афирмацији,
- Допринос јавног информисања националној афирмацији.

Резултати статистичке обраде података су потврдили трећу посебну хипотезу да се бројне националне вриједности у недовољној мјери изучавају у процесу институционалног васпитања и образовања.

Знања ученика основних и средњих школа о националним и глобалним вриједностима провјеравани су тестом опште информисаности који је садржао знања која су се могла стећи у школи, у породици, путем средстава јавног информисања или у процесу самообразовања. Када је у питању наставни програм, већина садржаја се изучава у настави српског језика, историје и географије као и других наставних предмета, као што су: свет око нас, познавање природе и друштва, познавање друштва, вјеронаука, грађанско васпитање и др.

Позитивне оцјене, али само оцјену 2 (довољан) и 3 (добар) је имало укупно 11 ученика осмог разреда (42,31%), док је негативно оцјењених било 15 ученика (57,69%). Сви испитани ученици осмих разреда су постигли ниске резултате на овом тесту.

Ученици првог разреда гимназије су, генерално, постигли лоше резултате на тесту информисаности. У поређењу са ученицима осмог разреда знања су за нијансу боља, што не мора значити да је резултат постигнут васпитно-образовним радом у настави, већ да се ради о ученицима који су зрелији, те су знања могли стећи из других извора (медији и др.).

На основу индикативних истраживачких показатеља потврђена је четврта посебна хипотеза да ученици основних и средњих школа не показују висок степен усвојености знања, вјештина, навика и способности sluжења појмовима везаним за националне и глобалне вриједности.

Према процјенама испитаника (ученика и наставника), установљени су у настави показатељи о запостављеним сљедећим националним и глобалним вриједностима.

а) Вриједности које се изучавају недовољно:

- Заштита животне средине,
- Манастир Дечани,
- Пећка патријаршија,
- Петрова црква код Новог Пазара,

б) Вриједности које се уопште не изучавају:

- Град Звечан,
- Петроварадинска тврђава,
- (Интер)национални парк Ђердап,
- Резерват Ђавоља варош,
- Резерват Делиблатска пешчара,
- Резерват Шарган – Мокра Гора.

Као и у оквиру претходних задатака потврђена је пета посебна хипотеза да се бројне вриједности које имају и национални и глобални значај недовољно изучавају, или се уопште не изучавају у наставном процесу у основној и средњој школи.

Испитаници су дали приједлоге о томе шта би требало мијењати у школском раду у циљу интензивнијег остваривања националних и глобалних вриједности у процесу институционалног васпитања и образовања у Србији. Рејтинг скала учесталости приједлога које су дали наставници изгледа овако:

- Наставне планове треба иновирати и мијењати у смислу увођења нових наставних дисциплина у оквиру којих се појачано изучавају националне и глобалне вриједности;
- Организовање посјета споменицима културе, националним парковима, резерватима и свим другим објектима који имају националну и/или глобалну вриједност;
- Организовање једночасовних, полудневних, једнодневних излета, са циљем упознавања националних и глобалних вриједности;
- Организовање вишедневних екскурзија, са циљем упознавања националних и глобалних вриједности;

Ученици су у несразмјерно мањем броју давали одговоре есејског типа. Њихови приједлози, који су посебно привукли пажњу истраживача су више:

- а) разговора о овим вриједностима на часовима одјељенске заједнице,
- б) чешћа спортска такмичења и
- в) посјета великим спортским догађајима, чешћи излети и екскурзије

Из исказаних приједлога наставника и ученика може се закључити да је потврђена осма посебна хипотеза да постоје значајне разлике у погледу процјене мјера које би требало предузимати како би се интензивније остваривале националне и глобалне вриједности у процесу институционалног васпитања и образовања.

Провјерене су посебне хипотезе па се може закључити да је углавном потврђена генерална хипотеза да наставни планови и програми по којима раде основне и средње школе у Србији, као и садржаји дати у уџбеницима, приручницима и другим материјалима не представљају сигурну основу за остваривање националних и глобалних вриједности, те да наставници основних и средњих школа немају адекватан однос према тим наставним садржајима, што резултира slabим знањима ученика о националним и глобалним вриједностима.

На основу сазнања теоријског проучавања и налаза емпиријског истраживања у оквиру ове докторске дисертације могуће је значајно унапређивати процес упознавања, његовања и усвајања националних и глобалних вриједности у савременој школи. У докторској дисертацији дати су *приједлози сљедећих системских друштвених мјера и континуираних педагошких активности*:

- А) Друштвена заједница, како у матичној држави Србији, тако и у другим државама, треба што више да његује националне и глобалне вриједности. У ту сврху, првенствена брига свих државних органа и друштва у цјелини треба да буде заштита и његовање чистоте српског језика и српског писма – ћирилице. Интензивније него икад раније морају се његовати оба говорна облика српског језика – ијекавски и екавски, назив језика, и његов значај за успостављање

јединства народног бића;

- Б) Наше друштво, захваћено процесом глобализације, мора прихватити светске трендове. Међутим, у тај процес мора улазити спремно да очува своје националне вриједности и утка их у свјетску цивилизацијску баштину, што је сигурна гаранција трајне заштите, даљег развоја и његовања. Процес глобализације, између осталог, намеће универзални језик (енглески језик и писмо), те и универзално средство комуникације (интернет са софтверима на енглеском језику). За заштиту српског језика и српског писма – ћирилице неопходно хитно интервенисати у смислу израда софтвера на нашем језику и на нашем писму;
- В) За потпуније, систематско и планско институционално васпитање и образовање у циљу његовања и очувања националних и глобалних вриједности потребно је радикално мијењати школу:
- развијати нове педагошко-концепцијске основе школе у смислу изграђивања институције у коју се радо долази, у којој се живи и ради и у којој се негују хумани односи између ученика и ученика, наставника и ученика, наставника и наставника, наставника и ученичких родитеља, школе и друштвене средине, рјечју међу свим релевантним факторима процеса васпитања и образовања;
 - иновирати психолошке основе школског учења и рада, које ће објекатску позицију ученика грађену неколико вијекова коначно претворити у позицију активног субјекта који знања усваја властитом мисаоном активношћу и радом;
 - мијењати дидактичко-методичке основе васпитно-образовног рада у настави у смислу смањивања активности самог наставника, а повећања активности ученика. У том смислу трајно треба развијати нову улогу наставника коју није имао у досадашњој (садашњој) школи: да буде планер, програмер, организатор, водитељ, усмјеривач, онај који показује, указује, тумачи, објашњава а не само он који је задужен „да све зна и све исказе пред ученицима.“ Исто тако, мијењати улогу ученика из позиције лица „...које гледа, које слуша, које памти и које понавља пред наставником“, у лице „које активно судјелује и стиче знања властитом мисаоном активношћу и властитим практичним радом“;
 - стварати трајно, развијати и његовати атмосферу ненасилне комуникације и ненасилног рјешавања сукоба и конфликта између главних фактора наставног процеса – ученика и наставника;
 - организовати школу и усагласити њене наставне планове и програме (курикулуме) са концепцијом друштва које се развија на демократској основи са тржишном оријентацијом у привређивању. То значи да школа систематски и плански, научно организовано, треба да припрема будуће грађане за понашање у складу са принципима демократије, али и за успех и конкурентност на тржишту;
 - васпитање и образовање за његовање националних и глобалних вриједности треба проширити на цјелокупни процес васпитања, као најшире и свеобухватније педагошке категорије – цјеложивотно. То значи да овај процес мора трајати од рођења до краја живота сваке јединке;
 - потребно је да се у наставним програмима за основну и за средњу школу, прецизно дефинишу националне вриједности, те да се у складу са узрастом ученика, дефинишу интензитет (дубина) и екстензитет (обим) реализације

наставних садржаја у вези с тим;

- неопходно је прецизно дефинисати глобалне вриједности и начин њихове реализације у настави и цјелокупном васпитно-образовном раду у савременој школи.

Може се запазити да докторска дисертација садржи систематизована интердисциплинарна научна теоријска сазнања о националним и глобалним вриједностима и о улози школе у њиховом усвајању, те прегледно приказане, коректно интерпретиране и успјешно генерализоване резултате емпиријског истраживања заступљености и његовања тих вриједности у основним и средњих школама у Србији.

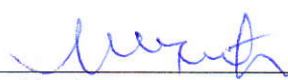
5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

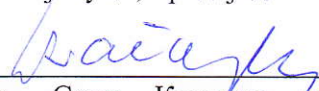
Докторска дисертација мр Тамаре Стојановић Ђорђевић под насловом „Школа-фактор остваривања националних и глобалних вредности“ садржи успјешно одобрена, конструктивно-критички анализирана, систематизована и синтетизована кључна интердисциплинарно утемељена теоријска педагошка сазнања о националним и глобалним вриједностима и нарочито о улози основне и средње школе у њиховом усвајању и његовању. На тим основама конципиран је, операционализован и проведен тематски прикладан и оригиналан методолошки приступ емпиријском истраживању заступљености и усвојености националних и глобалних вриједности у основним и средњим школама Србије. Резултати емпиријског истраживања коректно и увјерљиво су интерпретирани и генерализовани, те су научно поуздана упоришта систематско-развојних и интензивнијих педагошких активности и изворишта отворених питања за даље научно-истраживачке пројекте.

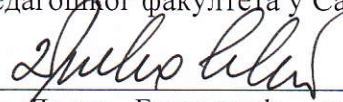
Тиме је дат незаобилазан допринос развоју педагошке науке (посебно њених дисциплина: школске педагогије, методике васпитног рада, националне историје педагогије), конципирању цјеловитијег методолошког концепта изучавања процеса усвајања националних и глобалних вриједности у васпитно-образовном процесу, те континуираном унапређивању тога процеса у основној и средњој школи.

Докторска дисертација испуњава све законом предвиђене критерије за овај ниво научног доприноса, па имамо част да предложимо Наставно-научном вијећу да прихвати овај Извјештај и да одобри њену јавну одбрану.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Миле Илић, редовни професор,
редовни професор Филозофског факултета у
Бањој Луци, предсједник

2. др, Саит Качапор, редовни професор
Педагошког факултета у Сарајеву, члан

3. др Драго Бранковић, редовни професор
Филозофског факултета у Бањој Луци, члан